

УДК 336(477)

Бачо Р.Й.*кандидат економічних наук, доцент,
завідувач кафедри економіки**Закарпатського угорського інституту імені Ф. Ракоці II*

ОЦІНКА ДІЯЛЬНОСТІ НЕБАНКІВСЬКИХ КРЕДИТНИХ УСТАНОВ В УКРАЇНІ

Стаття присвячена оцінці розвитку небанківських кредитних установ України у посткризовий період. Аргументовано доведено, що до цих установ належать кредитні спілки, кредитні компанії, юридичні особи публічного права та ломбарди. З тексту роботи можна резюмувати, що на даний час склалися сприятливі умови для здійснення ломбардної діяльності, що проявлятиметься через подальше освоєння ними фінансового ринку України шляхом розширення своєї присутності на територіях через свої структурні підрозділи, а також відбуватиметься заснування нових суб'єктів ломбардної діяльності. Зроблено висновок про істотне зростання ролі небанківських кредитних установ у забезпеченні доступу населення до фінансових послуг у той період, коли банківські установи обмежують кредитування, створюючи підвищені вимоги до позичальників.

Ключові слова: небанківські кредитні установи, кредитні спілки, ломбарди, юридичні особи публічного права, фінансові результати.

Бачо Р.Й. ОЦЕНКА ДЕЯТЕЛЬНОСТИ НЕБАНКОВСКИХ КРЕДИТНЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ В УКРАИНЕ

Статья посвящена оценке развития небанковских кредитных учреждений Украины в посткризисный период. Аргументированно доказано, что к этим учреждениям принадлежат кредитные союзы, кредитные компании, юридические лица публичного права и ломбарды. Из текста работы можно резюмировать, что на данное время сложились благоприятные условия для осуществления ломбардной деятельности, что будет проявляться через дальнейшее освоение ими финансового рынка Украины путем расширения своего присутствия на территориях через свои структурные подразделения, а также будет происходить основание новых субъектов ломбардной деятельности. Сделан вывод о существенном росте роли небанковских кредитных учреждений в обеспечении доступа населения к финансовым услугам в тот период, когда банковские учреждения ограничивают кредитование, создавая повышенные требования к заемщикам.

Ключевые слова: небанковские кредитные учреждения, кредитные союзы, ломбарды, юридические лица публичного права, финансовые результаты.

Bacho R.J. ASSESTMENT OF ACTIVITY OF NON-BANKING CREDIT INSTITUTIONS IN UKRAINE

The article is devoted to Ukrainian non-banking credit institutions assessment in post-crisis period. It's reasonably proved that these institutions include credit unions, credit companies, legal entities of public law and pawnshops. On the basis of the text it can be concluded that circumstances at present are favorable for pawn activities that will show up through further development of the Ukrainian financial market by expanding its presence on the territories through its structural units and also new pawn entities will be established. Conclusion has been made on a significant increase of the role of non-banking credit institutions in providing public access to financial services in the period when banks restrict lending, creating increased requirements for borrowers.

Keywords: non-banking credit institutions, credit unions, pawnshops, legal entities of public law, financial results.

Постановка проблеми. Важливе місце в економіці держави займають небанківські кредитні установи. Їх присутність на ринку небанківських фінансових послуг пов'язана з наданням відмінних від банківських установ спектру послуг, особливими умовами надання кредитів та доступністю широкого кола споживачів до цих послуг. Незважаючи на загальний спад кредитування банківськими установами населення у кризовий та посткризовий період, саме небанківські кредитні установи продовжували наповнювати обсяги кредитування населення, що й підтверджує їх важливу роль у забезпеченні доступу населення до фінансових послуг.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематиці розвитку небанківських фінансових установ присвячені праці вітчизняних та зарубіжних вчених. Так, М. Савлук, Б. Шелудько, В. Предборський, О. Данілов, Б. Івасів проводять характеристику небанківських установ в основному в порівнянні з іншими елементами фінансової системи. Достатньо розкриті сучасні аспекти функціонування небанківських фінансових установ в Україні В. Левченко, яка у монографії «Розвиток ринку небанківських фінансових послуг України» здійснила спробу розробити методологію стратегічного розвитку даного ринку в умовах інтеграції України у світовий фінансовий простір. Водночас відзначається відсутність ґрунтовних досліджень присвячених діяльності саме кредитних установ на ринку небанківських фінансових послуг України.

Постановка завдання. У зв'язку з наведеним вище метою статті є дослідження сучасного стану, особливостей розвитку кредитної діяльності небанківських фінансових установ, а також виділення проблем, що гальмують розвиток даного сегменту ринку небанківських фінансових послуг України.

Виклад основного матеріалу. На даний час у багатьох наукових дослідженнях використовуються споріднені терміни, що характеризують діяльність установ на ринку небанківських фінансових послуг. Вітчизняний науковець В. Левченко вважає ринок небанківських фінансових послуг частиною фінансового ринку, де надають фінансові послуги небанківські фінансові установи [4, с. 20]. На її думку, до останніх належать усі юридичні особи, які відповідно до законодавства України не є банками і які внесено до Державного реєстру фінансових установ.

Науковець Л. Піддубна вважає, що небанківськими фінансовими установами є всі фінансові установи, крім банків [5].

На цьому ринку діє велика кількість установ, діяльність яких в цілому узагальнюють терміном «фінансово-кредитна діяльність», а ці інститути отримали назву небанківських фінансово-кредитних установ. Саме даний термін використовується науковцями [2; 11]. Однак, на думку автора, на ринку небанківських фінансових послуг всі установи, що внесені до Державного реєстру фінансових установ, є фінансовими. Відмінність між фінансовими та кредитними установами в ЄС, що надають від-

повідно фінансові та кредитні послуги, достатньо ґрунтовно розкрито у статті А. Сироти [9]. Так, у ЄС кредитною установою є така компанія, діяльність якої полягає в отриманні депозитів або інших коштів, які підлягають сплаті, від населення та надання кредитів за свій власний рахунок, або установу-емітента електронних грошей [9, с. 100]. Фінансовою установою є компанія, за винятком кредитної установи, основним видом діяльності якої є отримання внесків та здійснення одного чи кількох видів діяльності, перелік яких надано у відповідних Директивах ЄС [9, с. 102]. Аналізуючи даний перелік, доходимо висновку, що переважна більшість перелічених видів характеризують діяльність саме небанківських фінансових установ.

Національне законодавство термін «небанківська фінансово-кредитна установа» використовує у багатьох нормативних актах, але у жодному з них немає однозначного визначення цього поняття [1, с. 41]. Так, у різних нормативно-правових актах зазначено, що небанківська фінансова установа – це [10]:

1) юридична особа, яка, відповідно до законодавства України, не є банком, надає одну або кілька фінансових послуг та яку внесено до відповідного державного реєстру фінансових установ у порядку, встановленому законодавством України;

2) юридична особа, яка, відповідно до законодавства [3], надає одну чи кілька фінансових послуг та яка внесена до Державного реєстру фінансових установ в установленому законодавством України порядку. Причому законодавець чітко визначає перелік таких установ, а саме: кредитні спілки, ломбарди, лізингові компанії, довірчі товариства, страхові компанії, установи накопичувального пенсійного забезпечення, інвестиційні фонди і компанії та інші юри-

дичні особи, виключним видом діяльності яких є надання фінансових послуг;

3) юридична особа, яка внесена до відповідного державного реєстру фінансових установ та отримала згідно із законодавством України право здійснювати переказ коштів у національній та іноземній валютах;

4) юридична особа, яка, відповідно до законодавства України, не є банком, надає одну або кілька фінансових послуг та внесена до Державного реєстру фінансових установ у порядку, встановленому законодавством України.

Кредитними установами на ринку небанківських фінансових послуг є кредитні спілки, ломбарди та інші фінансові установи (фінансові компанії). Такий висновок автора випливає із ч. 3 ст. 5 Закону України «Про фінансові послуги та регулювання ринків фінансових послуг» [3], в якому зазначено, що фінансові кредити за рахунок залучених коштів мають право видавати лише кредитні установи на власний ризик на підставі відповідної ліцензії. Такі ліцензії видають Нацкомфінпослуг саме наведеним вище установам. Кредитні установи набувають статусу фінансової установи лише після внесення її до Державного реєстру фінансових установ України.

Відповідно до Господарського кодексу України [3], кредитна спілка – це неприбуткова організація, заснована фізичними особами, професійними спілками, їх об'єднаннями на кооперативних засадах з метою задоволення потреб її членів у взаємному кредитуванні та наданні фінансових послуг за рахунок об'єднаних грошових внесків членів кредитної спілки.

Кредитна компанія – фінансова установа, яка, відповідно до Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових по-

Таблиця 1

Загальні показники кредитних установ ринку небанківських фінансових послуг України у 2009–2013 рр.

Показники	Роки					Зміна 2013/2009	
	2009	2010	2011	2012	2013	Абс.	%
Всього кредитних установ, од.	1160	1127	1117	1151	1188	28,0	2,4
КС	755	659	613	617	624	-131,0	-17,4
Інші кред. установи	32	42	48	61	85	53,0	165,6
Ломбарди	373	426	456	473	479	106,0	28,4
Всього активи, млн грн	7929,0	6819,3	7493,9	8654,3	12255,2	4326,2	54,6
КС	4218,0	3432,2	2386,5	2656,9	2598,8	-1619,2	-38,4
Інші кред установи	3092,1	2498,9	3903,6	4439,0	8137,8	5045,7	163,2
Ломбарди	618,9	888,2	1203,8	1558,4	1518,6	899,7	145,4
Всього капітал, млн. грн.	1835,1	2588,3	3227,2	3959,5	4485,3	2650,2	144,4
КС	765,8	1117,3	942,9	1088,7	1055,6	289,8	37,8
Інші кред. установи	719,4	843,5	1441,7	1835,6	2434,4	1715,0	238,4
Ломбарди	349,9	627,5	842,6	1035,2	995,3	645,4	184,5
Обсяг виданих кредитів, млн грн	5282,1	8905,5	11571,1	13396,6	26867,3	21585,2	408,6
КС	2415,9	2134,9	2319,2	2665,7	2576,2	160,3	6,6
Інші кред. установи	1805,4	1408,4	2064,9	1888,0	3981,8	2176,4	120,5
Ломбарди	1060,8	5362,2	7187,0	8842,9	20309,3	19248,5	1814,5
Частка капіталу в активах, %	23,1	38,0	43,1	45,8	36,6	0,1	58,1
КС	18,2	32,6	39,5	41,0	40,6	0,2	123,7
Інші кред. установи	23,3	33,8	36,9	41,4	29,9	0,1	28,6
Ломбарди	56,5	70,6	70,0	66,4	65,5	0,1	15,9
Середній розмір кред.установ, млн грн	6,8	6,1	6,7	7,5	10,3	3,5	50,9
КС	5,6	5,2	3,9	4,3	4,2	-1,4	-25,5
Інші кред. установи	96,6	59,5	81,3	72,8	95,7	-0,9	-0,9
Ломбарди	1,7	2,1	2,6	3,3	3,2	1,5	91,1

Складено та розраховано автором на основі даних: [6; 7]

слуг» [3], має право за рахунок залучених коштів надавати фінансові кредити на власний ризик [6; 7].

Ломбард – це фінансова установа, виключним видом діяльності якої є надання на власний ризик фінансових кредитів фізичним особам за рахунок власних або залучених коштів, під заставу майна на визначений строк і під процент та надання супутніх послуг ломбарду [8].

У зв'язку з наведеним вище оцінка діяльності кредитних установ на ринку НФП поширюється саме на кредитні спілки (КС), ломбарди та кредитні компанії. Звичайно, згідно з чинним законодавством, на ринку НФП присутні також юридичні особи публічного права. Вони створюються розпорядчим актом Президента України, органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування й уповноважена надавати фінансові послуги. Діяльність цих установ внаслідок особливого їх юридичного статусу не є достатньо відкритою. Однак загальновідомо, що на Державну іпотечну установу припадає близько 70% юридичних осіб публічного права [6]. Загальні показники кредитних установ ринку НФП (за винятком юридичних осіб публічного права) узагальнено у таблиці 1.

На небанківському ринку в цілому спостерігається поступове зростання кількості кредитних установ з 1160 од. у 2009 р. до 1188 од. у 2013 р., водночас у 2010–2012 р. відзначалося їх зменшення. З даних спостерігається двояка тенденція: у той час як кількість кредитних спілок скорочувалася, кількість інших кредитних установ та ломбардів стрімко зростала. За аналізований період кількість КС скоротилася на 17,4%, а кількість інших кредитних установ та ломбардів зросла на 156,6% та 28,4% відповідно.

У структурі кредитних установ даного сегменту фінансового ринку відбувається поступове скорочення частки КС з 65,1% у 2009 р. до 52,5% у 2013 р. з одночасним збільшенням кількості інших кредитних установ за цей період на 4,4% та ломбардів з 32,2% до 40,3% (табл. 2). Така різка зміна в структурі кредитних установ пов'язана з ліквідацією великої кількості КС та одночасним зростанням кількості ломбардів та кредитних компаній. Загальновідомо, що в умовах фінансових криз істотно зростає попит на ломбардні послуги та послуги кредитних компаній.

Однією з причин розширення попиту саме на послуги цих установ є відсутність вимоги вступу до них (на відміну від КС) та обов'язковості здійснення вступних та інших внесків у капітал кредитних установ.

Фінансова криза, що охопила Україну в кінці 2008 року, вказала на недоліки функціонування КС та їх вразливість порівняно з банками та іншими кредитними установами. Адже відомо, що внески членів КС не захищені, порівняно з вкладниками комерційних банків, на яких поширюється захист Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. Зловживання керівниками псевдоспілок у передкризовий період призвели до неплатоспроможності цих установ у зв'язку з побудовою їх за принципом «фінансової піраміди», в якій вкладникам виплачувалися відсотки за рахунок нових вкладників, а отримані спілкою кошти виводилися через фіктивні кредитні угоди. Саме це підтверджує істотне зростання порушених кримінальних справ проти керівників КС у 2008–2013 рр.

Оцінюючи активи кредитних установ ринку НФП констатується суттєве зростання їх розміру з 7,9 млрд грн у 2009 р. до 12,3 млрд грн у 2013 р., причому активи КС скоротилися за аналізований період на 38,4% – з 4,2 млрд грн до 2,6 млрд грн. Водночас відмічається суттєве зростання активів інших кредитних установ (+163,2) та ломбардів (+145,4%). Найбільшу частку в сукупних активах кредитних установ у 2013 р. складають активи інших кредитних установ (66,4%), активи КС становлять 21,2%, а ломбардів – 12,4%.

Статистичні дані кредитних установ аналізованого сегменту фінансового ринку свідчать про поступове зростання капіталізації установ, причому останніми роками відмічається процес докапіталізації фінансових компаній України. Згідно з чинними законодавчими нормами, фінансова компанія повинна створити мінімальний розмір власного капіталу не менше 1 млн грн, не враховуючи субординований борг. Водночас, якщо фінансова установа надає фінансові послуги, що передбачають здійснення операцій з коштами, отриманими від фізичних осіб, а також клірингу, то власний капітал таких установ повинен складати не менше 5 млн грн. Якщо ж фінансова установа здійснює діяльність і через свої від-

Таблиця 2

Структура кредитних установ на ринку НФП України у 2009–2013 рр., %

Показники	Роки					Зміна 2013/ 2009
	2009	2010	2011	2012	2013	
Всього кредитних установ	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	-
КС	65,1	58,5	54,9	53,6	52,5	-12,6
Інші кред. установи	2,8	3,7	4,3	5,3	7,2	4,4
Ломбарди	32,2	37,8	40,8	41,1	40,3	8,2
Всього активи	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	-
КС	53,2	50,3	31,8	30,7	21,2	-32,0
Інші кред. установи	39,0	36,6	52,1	51,3	66,4	27,4
Ломбарди	7,8	13,0	16,1	18,0	12,4	4,6
Всього капітал	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	-
КС	41,7	43,2	29,2	27,5	23,5	-18,2
Інші кред. установи	39,2	32,6	44,7	46,4	54,3	15,1
Ломбарди	19,1	24,2	26,1	26,1	22,2	3,1
Обсяг виданих кредитів	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	-
КС	45,7	24,0	20,0	19,9	9,6	-36,1
Інші кред. установи	34,2	15,8	17,8	14,1	14,8	-19,4
Ломбарди	20,1	60,2	62,1	66,0	75,6	55,5

Розраховано автором на основі даних Нацкомфінпослуг [6; 7]

окремлені структурні підрозділи в регіонах України, то така кредитна установа повинна збільшити розмір власного капіталу до не менше як 7 млн грн.

В цілому сукупний капітал аналізованих кредитних установ зріс за аналізований період на 2,6 млрд грн (+144,4%), причому темп росту капіталізації КС складає 37,8%, фінансових компаній – 238,4%, ломбардів – 184,5%. Оцінюючи структуру капіталу в розрізі кредитних установ досліджуваного періоду, необхідно зазначити, що спостерігається істотне скорочення частки КС – з 41,7% у 2009 р. до 23,5% у 2013 р. з одночасним зростанням частки інших кредитних установ з 39,2% до 54,2% та ломбардів на 3,1%. Фактично у 2013 р. склалося так, що більш ніж половина капіталу кредитних установ ринку НФП акумулювалася у 7,2% кредитних установ.

Одним із показників фінансової незалежності кредитних установ є частка капіталу в активах, і чим більшою є ця частка, тим фінансово більш незалежною є установа. Аналізовані статистичні дані свідчать про позитивну тенденцію зростання цієї частки в кредитивних установах ринку НФП у 2009–2012 рр., водночас у 2013 р. відмічається певне скорочення цієї частки, що пов'язане із зростанням збиткових установ. Адже загальновідомо, що нерозподілений прибуток (у КС – дохід) є складовою капіталу фінансових установ, і при збитковій діяльності показник капіталу скорочуватиметься.

У посткризовий період відмічається інтенсифікація кредитування небанківськими фінансовими установами: обсяг кредитування у цей період зріс більш ніж у 4 рази – з 5,2 млрд грн у 2009 р. до 26,8 млрд грн у 2013 р. Серед аналізованих установ найбільш кредитування найбільш активно спостерігається саме ломбардами, які за останні п'ять років змогли збільшити обсяг виданих кредитів у 18 разів: у 2009 р. ними було надано лише 1,08 млрд грн кредитів, а у 2013 р. – вже 20,3 млрд грн. Для повноти та об'єктивності аналізу необхідно врахувати, що показник «надані кредити» означає кредитний оборот установ і свідчить лише про загальну вартість виданих кредитів за календарний рік. Загальновідомо, що ломбардна діяльність базується на видачі короткострокових кредитів, строк яких інколи складає

лише кілька днів, тому не слід перебільшувати їхню роль серед небанківських кредитних установ, водночас і не слід недооцінювати їх діяльність.

Основним вимірником успішного функціонування будь-якого господарюючого суб'єкту є його фінансові результати від проведення діяльності. Використання саме такого формулювання, а відхід від оцінки прибутковості діяльності пов'язане саме з функціонування кредитних спілок, які згідно чинного законодавства є неприбутковими організаціями. Звичайно, питання відсутності мети отримання ними прибутку не означає проведення ними збиткової діяльності, а свідчить про особливий механізм функціонування даної організації та специфіки фінансового механізму кредитного кооперативу. У зв'язку з цим, на думку автора, з метою об'єктивності оцінки діяльності небанківських кредитних установ, на основі опублікованої Нацкомфінпослуг інформації, слід оцінити фінансові результати кредитних кооперативів та ломбардів України за досліджуваний період. На даний час відсутня інформація про фінансову діяльність інших кредитних установ на ринку НФП України, у зв'язку з чим розрахунки проведені лише щодо наведених вище установ. Дані, на основі яких розраховано фінансовий результат від діяльності кредитних спілок і ломбардів та в цілому сегменту небанківського кредитування, розміщені у таблиці 3.

Порівнюючи доходи від діяльності КС та ломбардів, доцільно відзначити суттєве зростання доходів останніх, адже у посткризовий період їх доходи зросли у 12,8 рази – з 0,3 млрд грн у 2009 р. до 4,27 млрд грн у 2013 р. Доходи ж КС за аналогічний період скоротилися майже на третину – з 1,09 млрд грн до 0,76 млрд грн. Аналогічна тенденція спостерігається й стосовно витрат цих кредитних установ.

Розрахувавши значення фінансового результату від діяльності КС та ломбардів, доходимо висновку, що діяльність ломбардів у посткризовий період відмічається стабільністю з точки зору формування фінансового результату, розмір якого за п'ять років зріс з 3,2 млн грн у 2009 р. до рекордних 268,6 млн грн у 2013 р. Фактично фінансовий результат ломбардів України зріс у більш ніж 83 рази. Причому рентабельність доходу коливається навріні 1,0%-8,5%.

Таблиця 3

Фінансові результати діяльності кредитних установ на ринку небанківських фінансових послуг України у 2009–2013 рр.

Показники	Роки					Зміна 2013/2009	
	2009	2010	2011	2012	2013	Абс	%
Кредитні спілки							
Доходи	1086,1	706,2	672,2	755,1	764,6	-321,5	-29,6
витрати	1533,0	681,8	585,5	625,8	665,3	-867,7	-56,6
фінансовий результат	-446,9	24,4	86,7	129,3	99,3	546,2	-122,2
Рентабельність доходу	-41,1	3,5	12,9	17,1	13,0	54,1	-
Ломбарди							
Доходи	308,1	1305,2	1600,5	1783,6	4271,2	3963,1	1286,3
витрати	304,9	1214,8	1464,8	1654,9	4002,6	3697,7	1212,6
фінансовий результат	3,2	90,5	135,7	128,7	268,6	265,4	8388,2
Рентабельність доходу	1,0	6,9	8,5	7,2	6,3	5,3	-
Всього кредитні установи (крім інших кредитних установ)							
Доходи	1394,2	2011,4	2272,7	2538,7	5035,8	3641,6	261,2
витрати	1837,9	1896,6	2050,3	2280,7	4667,9	2830,0	154,0
фінансовий результат	-443,7	114,9	222,4	258,0	367,9	811,6	-
Рентабельність доходу	-31,8	5,7	9,8	10,2	7,3	39,1	-

Складено, згруповано та розраховано автором на основі [6; 7]

Найбільш несприятливим роком для діяльності КС України в аналізованому періоді вважається 2009 р. в якому кредитні кооперативи акумулювали 446,9 млрд грн збитку. У наступних роках відмічається тенденція поступового оздоровлення КС, що й засвідчує чітка тенденція зростання позитивного фінансового результату у 2010–2012 рр. Однак у 2013 р. зафіксоване відносне його скорочення до 99,3 млн грн. Розрахунки підтверджують тезу про те, що КС проводять свою діяльність з більш високою доходністю порівняно з ломбардами, рентабельність доходу яких у період 2010–2013 рр. коливається на рівні 3,5%–17,1%.

Сукупні значення доходу, витрат та фінансових результатів кредитних установ на ринку НФП дозволяють зробити висновок про те, що на даний час склалися сприятливі умови для здійснення ломбардної діяльності, що проявлятиметься через подальше освоєння ними фінансового ринку України шляхом розширення своєї присутності на територіях через свої структурні підрозділи, а також відбуватиметься заснування нових суб'єктів ломбардної діяльності.

Висновки з проведеного дослідження. На основі проведеного дослідження можна зробити висновок про істотне зростання ролі небанківських кредитних установ у забезпеченні доступу населення до фінансових послуг у період, коли банківські установи обмежують кредитування чи створюють підвищені вимоги до позичальників. Істотне зростання об'ємів кредитування, кількості небанківських кредитних установ та обсягів їх активів є свідченням необхідності продовження подальших досліджень у даному напрямі.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гладчук О. Теоретичні та практичні аспекти вдосконалення фінансово-кредитного механізму [Текст] / О. Гладчук // Вісник ТНЕУ. – 2007. – № 1. – С. 40–45.
2. Гроші та кредит : підручник / за ред. М.І. Савлука. – К. : КНЕУ, 2006. – 599 с.
3. Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» № 2664-III від 12.07.2001 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2664-14>.
4. Левченко В.П. Розвиток ринку небанківських фінансових послуг : монографія / В.П. Левченко. – К. : Центр учбової літератури, 2013. – 368 с.
5. Піддубна Л.В. Визначення поняття і складу небанківських інституційних інвесторів / Л.В. Піддубна [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://fkd.khivs.edu.ua/pdf/2012_1/16.pdf.
6. Підсумки діяльності кредитних установ за 2012 рік. Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/KS/ks2012-1.pdf>.
7. Підсумки діяльності кредитних установ за 2013 рік. Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/KS/ks_2013.pdf.
8. Розпорядження Державної Комісії з регулювання ринків фінансових послуг України «Про затвердження Положення про порядок надання фінансових послуг ломбардами» № 3981 від 26.04.2005 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0565-05>.
9. Сирота А.І. Щодо співвідношення понять кредитна та фінансова установа / А.І. Сирота // Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. – 2013. – № 6-3, Т. 1. – С. 100–102.
10. Словник законодавчих термінів. Небанківська фінансова установа [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1078.7230.0>.
11. Шамова І.В. Грошово-кредитні системи зарубіжних країн : навч. посіб. / І.В. Шамова. – К. : КНЕУ, 2001. – 179 с.